

**POBOLJŠANJE STANDARDA
JAVNIH NABAVKI ZA
POVEĆANJE ENERGETSKE
EFIKASNOSTI NA KOSOVU**

Novembar 2020

AUTOR:
BALKAN GREEN FOUNDATION

OBJAVLJIVANJE:
NOVEMBAR 2020

FOTOGRAFIJE SA NASLOVNE STRANE:
TOMATO STUDIO

Objavila Balkan Green Foundation (BGF). Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne može se reprodukovati, čuvati u sistem pretraživanja ili preneti, u bilo kom obliku ili na bilo koji način, bez prethodnog pristanka izdavača. Publikacija se može distribuirati elektronskim putem, ali samo u celini i samo u nekomercijalne svrhe.

Ovaj dokument je izrađen u okviru projekta „Promocija zelene energije na Kosovu“ koji je podržala Nemačka vlada preko Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, projekat Kosova za energetska efikasnost. Stavovi izrađivača ovog dokumenta kao i objavljeni podaci ne odražavaju nužno stavove GIZ-a.

Implemented by

**balkan
green
foundation**

Supported by

Implemented by

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

SADRŽAJ

1. Rezime	1
2. Uvod i osnovne informacije	2
3. Metodologija istraživanja	5
4. Dosadašnja iskustva u primeni mera energetske efikasnosti, ugovaranju energetske proizvoda / usluga visokih performansi i ESCO-a	6
5. Izazovi u primeni mera energetske efikasnosti na Kosovu	8
5.1. Nejasno definisanje odgovornosti i nadležnosti javnih institucija	8
5.2. Nedostatak stručnjaka	9
5.3. Finansijski problemi	10
6. Nabavka proizvoda / usluga sa visokom energetske efikasnošću	11
6.1 Problemi koji se pojavljuju kod ugovaranja proizvoda / usluga sa visokom energetske efikasnošću	12
6.1.1. Izrada tehničkih specifikacija	13
6.1.2. Kriterijumi za procenu ugovora	15
6.1.3. Upravljanje ugovorima	17
7. Kompanije za energetske usluge (ESCO)	18
7.1. Potencijalni problemi u ugovaranju ESCO-a	19
7.2. Prednosti primene javno-privatnog partnerstva	21
7.3. Zakon o javno-privatnom partnerstvu	22
7.4. Model ugovora	23
7.5. Pojednostavljenje i reorganizacija postupaka	25
7.6. Nabavka	26
7.7. Budžetiranje	26
7.8. Javni dug	27
8. Preporuke za izbegavanje prepreka, strategija sprovođenja	29
8.1. Restrukturisanje kancelarija i njihove odgovornosti	30
8.1.1 Dužnosti i odgovornosti Sektora za potrošnju energetske efikasnosti u okviru SŽSE-a	32
8.1.2. Kancelarija za energetske efikasnost (KEE)	35
9. Rezime	37
10. Literatura	38

SKRAĆENICE

KAEE	Kosovska Agencija za Energetske Efikasnost
CAN	Centralna Agencija za Nabavku
BRE	Izvori Obnovljive Energije
BGF	Balkan Green Foundation
DOIEEK	Odeljenje za Obnovljive Izvore Energije, Efikasnost i Kogeneraciju
EE	Energetska Efikasnost
KEE	Kancelarija za Energetske Efikasnost
ESCO	Kompanije za Energetske Usluge
KFEE	Kosovski Fond za Energetske Efikasnost
GIZ	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit
EPC	Ugovor o Performansama Energetske Efikasnosti
ZEE	Zakon o Energetskoj Efikasnosti
ZJPP	Zakon o Javno-Privatnim Partnerstvima
ZJN	Zakon o Javnoj Nabavci
ZJD	Zakon o Javnom Dugu
ZEPZ	Zakon o Performansama Energetske Efikasnosti Zgrada
MEŽS	Ministarstvo Ekonomije i Životne Sredine
MF	Ministarstvo Finansija
MER	Ministarstvo Ekonomskog Razvoja
NAPEE	Nacionalni Akcioni Plan za Energetske Efikasnost
JN	Javna Nabavka
JPP	Javno-Privatno Partnerstvo
PER	Program Ekonomskih Reformi
ECT	Ugovor o Energetskoj Zajednici
AU	Administrativno Uputstvo
AEE	Agencija za Energetske Efikasnost
RKE	Regulatorna Kancelarija za Energiju

1. Rezime

Cilj ovog istraživačkog rada je podići svest kod centralnih i lokalnih vlasti, promovisati izmenu i primenu Zakona o javnim nabavkama za kupovinu samo proizvoda, usluga i zgrada sa visokim performansama energetske efikasnosti, kao i promovisati ugovore o performansama energetske efikasnosti (EPC), uspostavljajući povoljno okruženje za razvoj ESCO-a.

U okviru javne uprave Republike Kosovo trenutno postoji nekoliko nezavisnih i integrisanih institucija u ministarstvima koja deluju na polju energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije. Revizijom Zakona o energetske efikasnosti, u novembru 2018. godine, Kosovo je napravilo pozitivne korake u pogledu pravnog okvira u ovom sektoru.

Iz sprovedenog istraživanja (intervjui sa ključnim ljudima ovih institucija, analiza zakona, izveštaji itd.), proizlazi da te institucije ne samo da nemaju jasno definisane dužnosti i nadležnosti, već imaju i značajan nedostatak stručnog osoblja i nedostatak finansijskih sredstava za ispunjenje svojih obaveza. Iako u oblasti energetike postoji mnogo zakona, zbog njihovog manjkavog i nepreciznog sadržaja i nedostatka međusobne povezanosti (nepozivanje na zakone), posebno Zakon o energetske efikasnosti sa Zakonom o javnim nabavkama i Zakonom o javno -privatnim partnerstvima, ne postoji dosledna i koordinisana primena mera energetske efikasnosti. Kao rezultat toga, postaje nemoguće realizovati kompanije za energetske usluge (ESCO) i odlaže ispunjenje ciljeva i obaveza koje proizlaze iz Ugovora o Energetskoj zajednici (ECT).

2. Uvod i osnovne informacije

Osnovni preduslov za kvalitetan život je da klima ne podleže opasnim i nepovratnim promenama kao što se događa u poslednjih pedeset godina, te da okolno okruženje ostane čisto. Sagorevanje fosilnih goriva u sektorima industrije, saobraćaja, zgrada i usluga vodeći je uzrok klimatskih promena na našoj planeti. Primena efikasne opreme, povećanje upotrebe obnovljivih oblika energije i minimiziranje upotrebe fosilnih goriva, pomoglo bi ublažavanju daljeg pogoršanja globalne klime i njenom poboljšanju.

Kosovo, kao potpisnik Ugovora o energetske zajednici (ECT), ima obaveze koje bi trebalo da ispuni u sektoru energetske efikasnosti (EE). Pored sprovođenja zakona, sadrži i ciljeve uštede koje treba postići Nacionalnim akcionim planom za energetske efikasnost (NAPEE).

NEEAP, prema Zakonu o energetske efikasnosti (ZEE), definiše i opisuje korake za postizanje ciljeva EE, uključujući šemu EE obaveza, mere EE politike, uštede energije postignute ili predviđene da će se postići na nivou snabdevanja, prenos, distribucija i finalna potrošnja energije, kako bi se ispunili nacionalni ciljevi energetske efikasnosti. Nadalje, izveštava o napretku na preliminarnom planu i uklanja regulatorne i neregulatorne prepreke koje mogu nastati u sektoru energetske efikasnosti. NAPEE se izrađuje svake tri godine. NAPEE 2010-2018, prvi je dugoročni plan i predstavlja prvi ključni dokument u sektoru energetske efikasnosti na Kosovu. Kratkoročni planovi NAPEE-a, 2010-2012, 2013-2015 i 2016-2018 izrađivani su svake tri godine. Dok: „NAPEE za 2019.-2021. će se izraditi u skladu sa Direktivom 2012/27/EU“ - RrezartZjačaDedaj - viši službenik za energetske efikasnost, MEZTPSI.

Strateški dokumenti koji stavljaju poseban naglasak na osnaživanje i pitanja energetske efikasnosti na Kosovu su SSP (Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju) koji je stupio na snagu 1. aprila 2016. godine, Program ekonomskih reformi (PER) i Energetska strategija Republike Kosovo 2017. -2026. Sprovođenje energetske pravnih tekovina vezanih za: konkurenciju na energetske tržištu; zaštitu životne sredine; energetske efikasnost i obnovljive izvore energije su ozbiljne obaveze koje Kosovo mora ispuniti u energetske sektoru.

Javne institucije koje se bave kreiranjem politika, sprovođenjem i praćenjem energetske efikasnosti na Kosovu su MER (Ministarstvo za ekonomski razvoj, trenutno poznato kao Ministarstvo ekonomije i životne sredine), odnosno Odeljenje za obnovljive izvore energije, efikasnost i kogeneraciju, Kosovska agencija za energetske efikasnosti (KAEE), Kosovski fond za energetske efikasnosti (KFEE), Regulatorna kancelarija za energetiku (RKE) i opštinske kancelarije za energetiku (OKE).

Zakoni koji regulišu energetske sektor na Kosovu su Zakon br. 05/L-081 o energetici, Zakon br. 05/L-085 o električnoj energiji, Zakon 06/L-079 o energetske efikasnosti, Zakon 05/L-101 o performansama energetske efikasnosti zgrada i Zakon br. 05/L- 084 o energetske regulatoru.

Kosovo stagnira u ispunjavanju obaveza i direktiva EU iz različitih razloga, kao što su proizvodnja električne energije upotrebom prekomernih fosilnih goriva i njihova nekontrolisana potrošnja, niska primena obnovljivih izvora energije i mere energetske efikasnosti, itd.

Prema svetskim i nacionalnim statistikama potrošnje energije, energetska efikasnost uopšte, a posebno građevinski sektor predstavljaju najveći potencijal za uštedu. Na primer, na Kosovu, od sve potrošene energije, 65-75% odlazi na građevinske zgrade, koje predstavljaju visok potencijal za uštedu energije.

Nekorišćenje ovog potencijala i krhkost zakona Republike Kosovo, činjenica da zakoni još uvek nisu u potpunosti izmenjeni kako bi nesmetano funkcionisali, učinili su da Evropska unija, kako bi pomogla Kosovu u postizanju ciljeva koji proizlaze iz SSP, raspiše međunarodni tender u pet različitih oblasti, pri čemu jedan od njih ima za cilj izmenu Zakona o javnim nabavkama na Kosovu. Među dvanaest ponuđača, projekat je dodeljen nemačkom Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ).

Stoga je cilj ovog rada istražiti prepreke i barijere koje ometaju svest organa centralne i lokalne uprave, kao i svih drugih javnih vlasti ili entiteta koji sprovode Zakon o javnim nabavkama (ZJN) za kupovinu samo proizvoda usluga i zgrada visokih performansi energetske efikasnosti.

Projekat za izmenu ZJN-a započeo je 10. februara 2020. i završava 10. februara 2023. Dok se za izmene i dopune Zakona o javnim nabavkama, tvrdi da će biti završene do kraja 2020. ili u prvom kvartalu 2021.

Stoga je dobra prilika da novi zakon o javnim nabavkama otkloni nedostatke postojećeg zakona i zameni ga novim predlozima proizašlim iz ovog istraživanja.

Ovaj istraživački rad upotrebljen je kao cilj istraživanja, razlozi kašnjenja u primeni energetske energije, takozvani ESCO ili Ugovor o učinku uštede energije (ESPC) - model u kojem kompanija za energetske usluge (ESCO), vlasništvo ili portfelj imovine predstavlja uslugu. Ovaj model garantuje uštedu u određenom vremenskom periodu kako bi se uštedelo vreme za uštedu troškova energije.

3. Metodologija istraživanja

Kako bi imali pregled problema sektora energetske efikasnosti, obavljani su razgovori sa RES i ESCO sa odgovornim osobama, liderima i saradnicima institucija koje rade u energetske sektoru na Kosovu, kao što su: KAEE; KFEE, RKE, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), Odeljenje za energetiku (MER) i pravnik/stručnjak za nabavke (sastavljač kosovskog zakona o javnim nabavkama i jedan od dvojice lidera GIZ projekta, za izmenu i dopunu važećeg Zakona o javnim nabavkama). Drugi cilj intervjua je da pokrije aktivnosti ovih institucija i probleme sa kojima se susreću tokom sprovođenja EE i ESCO mera.

Intervjui su vođeni virtuelno, gde je ispitanik objasnio aktivnost institucije, probleme sa kojima se institucija suočava u primeni mera EE i odgovarao na pitanja radne grupe angažovane od strane BGF-a. Odgovori su zabeleženi u napomenama, a intervjui su uz pristanak ispitanika snimljeni i u audio formatu.

Za proučavanje ovog pitanja poslužili su i drugi izvori informacija: analiza postojećih zakona u oblasti energetike i aneksa ovih zakona, Administrativna uputstva (AU), Akcioni planovi (NAPEE i NAPRES), Program ekonomskih reformi (PER), razni nacionalni i međunarodni izveštaji organizacija i institucija iz energetske sektora, itd.

Tokom organizacije intervjua i prikupljanja podataka suočili smo se sa različitim problemima, kao što su: kašnjenje u komunikaciji, kašnjenje odgovora odgovornih osoba iz institucija i globalna situacija sa pandemijom, koja je odložila napredak ovog istraživanja.

4. Dosadašnja iskustva u primeni mera energetske efikasnosti, ugovaranju energetske proizvoda / usluga visokih performansi i ESCO-a

Tokom intervjua i analize zakona, administrativnih uputstava i drugih materijala koji su poslužili kao izvor informacija, primetili smo niz pitanja koja direktno ili indirektno utiču na neprimenu mera energetske efikasnosti i neprimenu ESCO sistema na Kosovu. Priroda ovih pitanja varira, kao što su: pravna pitanja, pristup poslu, nedostatak ljudskih i finansijskih resursa itd.

Pitanja pravne prirode nastaju kao rezultat neusklađenosti zakona, npr. zakon o javnim nabavkama stariji je od zakona o energetske efikasnosti, a ovaj zakon ne sadrži članove na koje se odnosi zakon o energetske efikasnosti, ili npr. Zakon o energetske efikasnosti nije vrlo precizan i ne delegira odgovornost određenoj instituciji i ne delegira nadležnosti.

Nedostatak ljudskih resursa (stručnjaka) jedan je od ključnih problema. Zbog nedostatka stručnjaka, tehničke specifikacije tendera su manjkave, nedostaje im sprovođenje, nadzor i kontrola kvaliteta i neprekidna kontrola EE mera i usluga, itd.

Netačno definisanje dužnosti i odgovornosti institucija za energetske efikasnost uzrokuje zabunu, nepotrebno preklapanje rada i mešanje u međusobne nadležnosti.

Finansije su takođe ključni problem, jer se u njihovom odsustvu smanjuje broj projekata energetske efikasnosti, a nije dozvoljeno zapošljavanje dovoljnog broja energetske menadžera u agencijama, ministarstvima i opštinama.

Većina ispitanika, namerno ili nenamerno ignorišući pitanje nedostatka stručnjaka, pravna pitanja (tačnije Zakon o javnim nabavkama) „proglašava osnovnim problemom neprimenu mera energetske efikasnosti sa obrazloženjem da ovaj zakon favorizuje kriterijum najjeftinije cene, a ne ekonomski najpovoljnije. Tokom istraživanja i razgovora sa stručnjacima u energetske oblasti, primetili smo da Zakon o javnim nabavkama zapravo ne favorizuje najjeftiniju cenu opreme, usluga, konsultantskih usluga ili zgrada. Zakon o javnim nabavkama nije glavna prepreka za primenu mera efikasnosti, jer zakon sadrži oba kriterijuma za ocenu ponude: najnižu cenu i ekonomski najpovoljniju. Stoga osnovni problem leži u nedostatku akademskog i stručnog osoblja u ovom području, tj.

nedostatku potrebnog znanja u izradi tehničkih specifikacija i praćenju sprovođenja projekata. Nedostatak stručnjaka tokom izrade tehničkih specifikacija uzrokuje da se u većini slučajeva, u gotovo 99% slučajeva, primeni kriterijum najjeftinije cene, a kao posledica toga se čak i u fazi izrade specifikacije „definiše“ loš kvalitet opreme, usluga ili zgrada.

Što se tiče ESCO-a, napominjemo da je većina ispitanika sa pravom uverena da je glavna prepreka nefunkcionisanju ESCO-a postojeći pravni okvir, iako je prema Zakonu o energetskej efikasnosti, član 15, izrađen pravni okvir za njihovu aktivnost. Većina ispitanika poziva se na Zakon o budžetu Kosova, koji dozvoljava ugovore za kapitalne investicije, koji traju ne više od 3 godine, što bi gotovo automatski sprečilo primenu ESCO-a. Međutim, ESCO se mogu primeniti pozivanjem na Zakon o javno-privatnom partnerstvu (ZJPP) i Zakon o energetskej efikasnosti. „Trajanje ugovora prema ZJN-u je do 25 godina, sa mogućnošću produženja na ¼ vremena“ - IlazDuli - jedan od sastavljača ZJN-a na Kosovu.

Trajanje ESCO ugovora obično je 5-15 godina ili više.
Zakon o budžetu dozvoljava ugovore prirode kapitalnih investicija u trajanju do 3 godine; stoga ZJN pruža pravnu osnovu za njihovu primenu.

Dosadašnja iskustva pokazuju da problemi pravne prirode ne proizlaze samo iz Zakona o javnim nabavkama, već i iz drugih važećih zakona u oblasti energetike, kao što su: Zakon o energetici, Zakon o energetskej efikasnosti i Zakon o energetskeim performansama zgrada. Glavni problem je što ZJN nije izmenjen nakon stupanja na snagu energetskeih zakona, a kao rezultat toga nema međusobne povezanosti i međusobnog upućivanja između ovih zakona. Projekat izmene i dopune Zakona o javnim nabavkama koji je pokrenula EU u skladu je sa vremenom ovog istraživanja, koje može dati preporuke za novi zakon.

Sledeće će detaljno opisati probleme sa kojima se suočava sektor energetske efikasnosti uopšte na Kosovu. Zatim nastavlja sa izazovima sa kojima se suočava i koji koče nabavku energetskeih proizvoda ili usluga visokih performansi i primenu ugovora o energetskej efikasnosti.

5. Izazovi u primeni mera energetske efikasnosti na Kosovu

Kosovo je preduzelo pozitivne korake u uspostavljanju pravnog okvira, ali razvoj pravnog okvira nije dovoljan i to je samo jedan od koraka koji se moraju izvršiti da bi se pravilno funkcionisalo u sektoru energetske efikasnosti na Kosovu. Primena i sprovođenje presudni su za postizanje pozitivnih rezultata. Danas je, nažalost, primena ovih koraka u sektoru energetske efikasnosti na Kosovu loša. Dalji tekst se odnosi na probleme sa kojima se suočava ovaj sektor, što onemogućava primenu i sprovođenje na odgovarajućem nivou.

5.1. Nejasno definisanje odgovornosti i nadležnosti javnih institucija

Mešovite nadležnosti, nejasno definisanje obaveza i odgovornosti institucija koje se bave energetskeom efikasnošću stvaraju probleme tokom sprovođenja i praćenja projekata. Prema rečima šefa Kosovske agencije za energetske efikasnost,¹ Zakon o energetskej efikasnosti ima nedostatke. Zakon je složen i nejasan u pogledu delegiranja nadležnosti odgovornih institucija koje se bave energetskeom efikasnošću na Kosovu. Odeljenje za obnovljive izvore energije, efikasnost i kogeneraciju, u sastavu Ministarstva ekonomije i zaštite životne sredine (MEŽS), uglavnom ima dužnosti kreiranja politika, dok je za njihovu primenu odgovoran KAEE. Tokom intervjua obavljenih sa predstavnicima ove dve institucije, naglašeno je da su oba entiteta pripremala, sprovodila i pratila projekte. Da bi sektor EE mogao funkcionisati, Zakon o energetskej efikasnosti mora jasno definisati i delegirati nadležnosti institucija odgovornih za sektor energetske efikasnosti.

Javne zgrade predstavljaju veliki potencijal za uštedu energije. Odgovornosti za upravljanje javnim zgradama u oblasti energetike nisu jasno definisane. Ne postoji nijedna institucija koja se bavi upravljanjem zgradama, već ministarstva i opštine upravljaju zgradama na nekoordinisan način. Zakon o energetskej efikasnosti, članovi 7 i 8 o obnovi javnih zgrada, ne definišu koja institucija ima ovlašćenje da sprovodi, nadgleda i odobrava nove građevine javnih institucija na Kosovu.

1. Arsim Kuliqi, (maj, 2020), intervju sprovedla Balkan Green Foundation

Ovi problemi nastaju jer sponzorisanje energetske zakon ne donosi jedna institucija. Stoga nedostaje zajednička adresa za energetske efikasnost. Zakon o energetske efikasnosti izradilo je Odeljenje za energetske efikasnost (u okviru MEŽS, bivši MER) bez konsultacija KAEE, dok je Zakon o energetske efikasnosti zgrada (ZEEZ) izradilo tadašnje Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP). Zakon o energetske efikasnosti treba da u članovima 7 i 8 za obnovu javnih zgrada jasno definiše instituciju koja ima ovlašćenje da sprovodi, nadgleda i odobrava nove građevine javnih institucija na Kosovu.

5.2. Nedostatak stručnjaka

Nedostatak stručnog osoblja rezultat je lošeg razvoja sektora energetske efikasnosti. To utiče na neiskorišćavanje koristi koje ovaj sektor donosi neprimenom odgovarajućih mera energetske efikasnosti i primenom inovativnih trendova, koji se javljaju posebno sa razvojem tehnologije u energetske sektoru. Glavna pitanja kojima se bavi ovo istraživanje, tj. nabavka efikasne opreme i energetske usluga, u sledećim poglavljima videćemo da je tim pitanjima prethodio nedostatak stručnog osoblja. Na primer, nepravilna izrada tehničkih specifikacija za proizvode, nedostatak informacija o novim trendovima u EE sektoru, zanemarivanje mogućnosti ugovaranja ESCO-a ili ugovora o energetske efikasnosti, dovode do kupovine neefikasnih proizvoda i usluga ili neprimene efikasnih kriterijuma tokom tendera. Javne institucije do danas nikada nisu ugovarale ove vrste usluga ili ugovore, iako je Zakon o EE uspostavio pravni okvir za ugovaranje ovih vrsta usluga, međutim, nedostatak profesionalnosti i slaba svest dovode do neprimene ovih trendova i neiskorišćavanje potencijala koji postoji u ovom sektoru.

Drugo pitanje je nedostatak ljudskih resursa. Prema KAEE-u², ovoj instituciji nedostaju ljudski resursi. Štaviše, ovi problemi se takođe pojavljuju u opštinskim kancelarijama za energetiku. Prema ovoj agenciji, energetske koordinatori u opštinama često obavljaju dužnosti energetske menadžera kao sekundarnu aktivnost i nemaju tehničku obuku. Često se dogodi da energetske koordinatori, iako ih obučava KAEE, napuštaju posao promenom opštinskog rukovodstva.

Politički odbori i direktori takođe su glavna prepreka za neuspeh u postizanju ciljeva i programa EE zbog pogrešnih političkih i neprofesionalnih odluka. Kako bi se izbegle pogrešne političke i neprofesionalne odluke koje proizlaze iz političkih odbora i direktora, predlaže se da takve zamene upravno telo institucije koje se sastoji od profesionalnog upravnog osoblja same institucije na čelu sa direktorom. Preporuka zasnovana na uspešnoj praksi švajcarskih institucija i zasnovana na neuspešnoj praksi kosovskih institucija, gde se osobe sa političkim profilom biraju za članove odbora, a ne kao stručnjaci u datoj oblasti.

5.3. Finansijski problemi

Do sada se sektor energetske efikasnosti suočavao sa finansijskim problemima. Nedostatak sredstava predstavljao je prepreku koja je ometala sprovođenje projekata i mera EE.

Odgovorna ministarstva ne izdvajaju dovoljna finansijska sredstva i ometaju zapošljavanje dodatnog osoblja u opštinskim kancelarijama na osnovu toga što predstavljaju dodatne troškove (Ministarstvo finansija).

Prema AU (Administrativno uputstvo (09/2017) za opštinske kancelarije za energetiku, u članu 5, od kojeg je, iz obima dužnosti i odgovornosti dodeljenih opštinskom energetske službeniku, jasno da ove zadatke ne može obavljati jedna osoba.

Osnivanjem i radom Kosovskog fonda za energetske efikasnost otvoriće se mogućnosti za sprovođenje projekata u javnim institucijama. KFEE je počeo da finansira opštine, a kasnije planira da uključi i druge sektore. Pored KFEE-a, predlaže se da institucije imaju više sredstava i podsticaja na raspolaganju za ulaganje u mere EE. Slično tome, kako se obnovljivi izvori subvencionišu putem podsticajnih tarifa (RKE), predlaže se da se i u sektoru energetske efikasnosti imaju takve subvencije i da se obuhvati sektor domaćinstava, industrije i trgovine.

2. ArsimKulijqi, (maj, 2020), intervju sproveda Balkan Green Foundation

6. Nabavka proizvoda / usluga sa visokom energetsom efikasnošću

Javne nabavke jedan su od najvećih potrošača državnog budžeta. Na Kosovu se 30% budžeta troši kroz nabavke.³ Stoga javne nabavke treba planirati i organizovati na takav način da uštede i usluge koje se ostvare budu najjeftinije i najkvalitetnije. Na Kosovu su javne nabavke organizovane na dva nivoa, lokalnom i centralnom. Nabavke na lokalnom nivou organizuju opštine, dok su nabavke na centralnom nivou na Kosovu organizovane i sastoje se od: RKJN (Regulatorna komisija za javne nabavke), TRN (Telo za razmatranje nabavki) i CAN (Centralna agencija za nabavke), koji su u skladu sa EU standardima i trebali bi se ponašati u skladu sa tim.⁴

Kosovo je napredovalo u vezi sa nabavkom proizvoda / usluga sa visokim performansama energetske efikasnosti. U Zakonu o energetske efikasnosti, član 9, prvi stav,⁵ izričito propisuje da vlasti centralne i lokalne uprave, kao i svi drugi javni organi ili subjekti koji primenjuju Zakon o javnim nabavkama i/ili KFEE, kupuju samo proizvode, usluge i zgrade sa visokim performansama energetske efikasnosti. Tokom istraživanja i intervju sa raznim predstavnicima relevantnih institucija uočeno je da se ovaj član u praksi ne primenjuje. S obzirom na to da javne institucije na Kosovu predstavljaju veliki deo potrošnje energije u zemlji, primena ovog zakona ne bi samo obezbedila velike uštede energije, gde bi se uštedeo javni novac, već bi poslužila i kao model za privatni sektor. Stoga se preporučuje stvaranje i dizajniranje pravnog i regulatornog okvira na takav način da obaveže institucije da primenjuju ovaj član i da iskoriste brojne koristi koje primena mera EE donosi.

3. Godišnji izveštaj o reviziji 2018

4. Republika Kosovo (mart, 2016.). Nacionalni program za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (NPSSSP) http://mei-ks.net/repository/docs/3_pkzmsa_miratar_nga_kuvendi_final_eng_.pdf

5. Organi centralne i lokalne vlasti, kao i svi drugi javni organi ili subjekti koji primenjuju Zakon o javnim nabavkama i/ili KFEE, kupuju samo proizvode, usluge i zgrade sa visokim performansama energetske efikasnosti, kako je navedeno u Administrativnom uputstvu i u stavu 1.3, član 42. ovog zakona."

6.1. Problemi koji se pojavljuju kod ugovaranja proizvoda/usluga sa visokom energetsom efikasnošću

Glavni koraci koji su uključeni u postupak nabavke prilikom ugovaranja proizvoda ili usluge su: specifikacija i procena, priprema tendera, najava i izbor ekonomskog operatera i upravljanje ugovorima.⁶ Postupak nabavke započinje na zahtev ugovornog organa (UO)⁷ za proizvod / uslugu u odeljenju za nabavku. Odeljenje koje podnosi zahtev sastavlja tehničke specifikacije i procenjuje vrednost projekta. Zatim, druga faza, priprema tendera, koja uključuje pripremu tenderske dokumentacije, kriterijume za odabir i ocenu, objavljivanje tendera, prihvatanje ponuda i izbor ekonomskog operatera. Konačni postupak uključuje upravljanje ugovorima. Ekonomski operater tokom ove faze nadgleda se i kontroliše tokom sprovođenja projekta, osiguravajući da se sve izvršava u skladu sa ugovorom. Tokom istraživanja uočeno je da u gotovo svakoj kariki postupka nabavke postoje prepreke koje sprečavaju kupovinu proizvoda/usluga sa visokom energetsom efikasnošću.

6. Pravila i operativne smernice za javne nabavke, <https://krpp.rks-gov.net/>

7. UO - Ugovorni organi su javne institucije kao što su ministarstva, opštine, bolnice, škole, univerziteti, javna preduzeća itd.

6.1.1.

Izrada tehničkih specifikacija

Problem neugovornih proizvoda/usluga sa visokim performansama EE započinje u prvoj fazi tendera, tokom izrade tehničkih specifikacija od strane ugovornog organa. Kao rezultat zanemarivanja energetske efikasnosti prilikom izrade tehničkih specifikacija, imamo proizvode, usluge i zgrade sa lošim performansama energetske efikasnosti. U principu, pravilna izrada tehničkih specifikacija, gde se uzimaju u obzir mere EE, ne bi predstavljala prepreku za ugovaranje bilo kojeg efikasnog proizvoda. Međutim, nedostatak svesti i profesionalnosti izrađivača tehničkih specifikacija u javnim institucijama dovodi do upotrebe proizvoda i usluga sa lošim performansama u pogledu energetske efikasnosti. Tokom istraživanja i intervjua obavljenih sa predstavnicima institucija odgovornih za EE, uočeno je da nedostaje strategija za nametanje ograničenja ili zabrana neefikasnih proizvoda. Kako bi se regulisalo ugovaranje proizvoda sa visokim performansama energetske efikasnosti, kao prvi korak preporučuje se zabrana uvoza proizvoda sa niskim performansama energetske efikasnosti i bez oznake efikasnosti. Ovo ne samo da će stimulisati upotrebu efikasnih proizvoda, već će služiti i kao svest za javne institucije, a posebno za preduzeća i građane, o važnosti primene mera energetske efikasnosti.

Preporučuje se da Zakon o energetske efikasnosti definiše strategiju za nametanje ograničenja ili zabrana neefikasnih proizvoda. Uključiti poseban član ili AU, da su oprema visoke efikasnosti i ona koja koriste OIE izuzete od carinskih, akciznih i poreskih obaveza. Energetski proizvodi i usluge koji se pružaju i ugovaraju izuzeti su od poreza na životnu sredinu. KEEA ili KEE,⁸ koji će biti ovlašćeni u skladu sa ZJN-om, za sastavljanje liste efikasnih proizvoda, a svaka nabavka mora se pozivati na ovu listu koja se redovito ažurira. Tokom razgovora sa predstavnicima MEŽS-DBREEB-a,⁹ naglašeno je da je ovo ministarstvo predložilo uvođenje zelenih nabavki, zatražilo izuzeća od carina za OIE i efikasne proizvode i da Zakon o javnim nabavkama da prioritet efikasnosti. Međutim, prema njihovim rečima, budući da je Ministarstvo finansija pokrovitelj zakona koji omogućavaju primenu ovih preporuka, ono nije pokazalo spremnost da uvrsti ove predloge Ministarstva ekonomije i životne sredine. Važno je napomenuti da Direktiva EU takođe zahteva primenu zelene nabave ili nabavke

8. Kancelarija za energetske efikasnosti, definisana u poglavlju 6

9. Ministarstvo ekonomije i životne sredine (bivše Ministarstvo ekonomskog razvoja - MER) - Odeljenje za obnovljive izvore energije, efikasnost i kogeneraciju (DBREEB), (juni 2020.). Intervju Balkan Green Foundation

energetske efikasnosti. Zakonu o javnim nabavkama nedostaje Zelena nabavka, uprkos zahtevima Sekretarijata Energetske zajednice. Prema mišljenju stručnjaka¹⁰ za oblast EE, tokom aktivnosti radnih grupa u početku su ti članovi uvedeni, ali kada je Zakon izmenjen, rečenice i članovi u kojima je spomenuta Zelena nabavka su uklonjeni.

Neusklađenost između Zakona o javnim nabavkama i Zakona o energetske efikasnosti nije drugo pitanje sa kojim se susreće u slučaju kupovine proizvoda ili usluga energetske efikasnosti. Iako se organizacija javnih nabavki vrši podvrgavanjem ZJN-u, član 9 ZEE-a se zanemaruje, što definiše kupovinu od strane javnih vlasti. Odnosno, u ZJN-u ne postoji članak koji se odnosi na ZEE, jer je ZEE izrađen mnogo kasnije od ZJN-a. Zakon o javnim nabavkama nije izmenjen i dopunjen ZEE klauzulama tokom ili nakon stupanja na snagu ZEE-a. Stoga se predlaže da se za svaki energetski proizvod / uslugu ZJN poziva na ZEE. Stoga, obavezno ugovaranje proizvoda, usluga i zgrada sa visokom performansom energetske efikasnosti, gde se ZJN poziva na ZEE, dok s druge strane zabranjuje uvoz neefikasnih proizvoda i usluga, i obavezujući da bi svaki proizvod imao oznaku efikasnosti kako je predviđeno u ZEE-u, član 21¹¹, čime se stvaraju uslovi za kupovinu proizvoda, usluga i zgrada sa visokim energetske efikasnostima.

Pored toga, tokom prve faze nabavke preporučuju se još dva predloga. Prvo, u ZEE treba uvesti član koji precizira da bi tokom izrade tehničkih specifikacija u ekonomske procene trebali biti uključeni negativni eksterni efekti u primeni EE mera, gde cena emisije (zagađenja) i emisije (uticaj zagađenja na životnu sredinu, ljude, floru i faunu). Drugo, uvesti član u Zakon o energetske efikasnosti koji obavezuje sve institucije javne uprave na centralnom i lokalnom nivou da kupuju energetski efikasnu opremu putem KEEA ili KEE. Ovo je slično centralizovanoj ili centralnoj nabavci koja se takođe može obaviti putem CPA-a. Zbog složene prirode nabavke energetski efikasnih proizvoda, usluga i zgrada, centralizovana nabavka nesumnjivo je jedna od preporuka koju primenjuju i zemlje Evropske unije. Dosadašnja iskustva u zemljama EU¹², s pokazuju da se centralizovana nabavka pokazala vrlo uspešnom u području EE, što je rezultiralo nižim cenama, uštedom u administrativnim troškovima i stručnosti.¹³

10. Avni Sfishta, (maj, 2020), intervju sproveda Balkan Green Foundation

11. Oznaka energetske efikasnosti, Zakon o energetske efikasnosti

12. Javne nabavke povećavaju energetske efikasnosti, pro-EE projekat

13. https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/module1_factsheet_joint_procurement.pdf

6.1.2. Kriterijumi za procenu ugovora

Sledeći i jedan od najvažnijih problema sa kojima se suočava sektor energetske efikasnosti tokom nabavke je priprema tendera, posebno kriterijumi za dodelu ugovora. Zakon o javnim nabavkama, član 60¹⁴, definiše dva kriterijuma za procenu projekta na tenderu, kriterijum prema najnižoj ceni i ekonomski najpovoljniji kriterijum. Procena tendera prema ekonomski najpovoljnijim kriterijumima, gde se za osnovu uzima kvaliteta i cena, od suštinske je važnosti za primenu mera EE. Nedostaju kriterijumi troškova životnog ciklusa ili metoda obračuna ekonomske efikasnosti investicije. Ove metode koje su najpogodnije za primenu mera EE trebale bi slediti ekonomski najpovoljnije kriterijume. Nažalost, javne institucije ne primenjuju ovaj kriterijum, pa ne iznenađuje da kao rezultat imamo neefikasnu opremu, usluge i zgrade. Prema RKJN-u, tokom 2018. godine 99,02% ponuda primenilo je kriterijum najniže cene, dok je samo 0,98% primenilo ekonomski najpovoljniji kriterijum.¹⁵ Prema mišljenju stručnjaka za javne nabavke¹⁶, razlozi zbog kojih se koristi kriterijum sa najnižom cenom u tako velikom procentu su: nedostatak stručnjaka za izradu tehničke specifikacije, ovaj je kriterijum lakše pripremiti, proceniti i broj pritužbi je niži. Zakon o javnim nabavkama ne definiše u posebnom članu da proizvodi koji troše energiju moraju biti podložni kriterijumima najpovoljnijeg ekonomskog projekta, pri čemu se poseban naglasak tokom procene daje „troškovima životnog ciklusa“ i spoljnim troškovima pri emisiji i uključeni su troškovi emisije. Stoga se predlaže da novi Zakon o javnim nabavkama jasno definiše da proizvodi koji troše energiju, usluge energetske efikasnosti i nova izgradnja ili obnova zgrada trebaju biti podložni samo ekonomski najpovoljnijem kriterijumu, a ne onom sa najnižom cenom. Dakle, samo one tehničke specifikacije koje sadrže ovaj kriterijum moraju biti prihvaćene i pregledane u tenderskom postupku, dok će oni sa kriterijumom sa najnižom cenom biti odbijeni radi dodatnog ispitivanja i pregledani nakon ispunjavanja tehničkih specifikacija.

Zgrade predstavljaju veliki potencijal za uštedu energije. Tokom razgovora problem koji se javlja tokom izgradnje novih zgrada ili obnove postojećih zgrada je neispunjavanje minimalnih kriterijuma za energetske performanse. Minimalni kriterijumi za izgradnju koji proizlaze iz administrativnih uputstava u okviru Zakona o energetskim svojstvima zgrada (ZESZ), tokom izrade tehničkih specifikacija, niti se uzimaju u obzir niti se primenjuju. Stoga se preporučuje da se tokom pripreme tenderske dokumentacije minimalni zahtevi za energetske performanse zgrada provere i definišu u kriterijumima za izbor na osnovu AU ovog zakona.

Sledeći problem koji se javlja tokom procene tendera su komisije za nabavke. Predstavnici KEEA,¹⁷ ističu da su članovi komisije često nesposobni u pogledu prirode projekta. Takođe, prema zakonu i propisu,¹⁸ sastavljač tehničke specifikacije nema pravo da bude član komisije za procenu ponuda,

jer predstavlja „sukob interesa“. Da bi se osigurala profesionalna procena, preporučuje se da komisije za procenu ponuda čine najmanje polovina profesionalnih članova i terenskih stručnjaka. Preporučuje se angažovanje spoljnih stručnjaka u komisiji, a jedan od članova mora biti sastavljač tehničke specifikacije jer je osoba koja najbolje razume potrebne tehničke specifikacije.

14. Kriterijumi za dodelu ugovora

15. Izveštaj o aktivnostima javnih nabavki na Kosovu za 2018. godinu

16. Ilaz Duli, (jun, 2020), intervju sproveda Balkan Green Foundation

17. KEEA, (maj, 2020), intervju sproveda Balkan Green Foundation

18. Operativni vodič za javne nabavke

6.1.3. Upravljanje ugovorima

Upravljanje ugovorima predstavlja završnu fazu nabavke. Kada se potpiše ugovorni ugovor, imenuje se rukovodilac projekta.¹⁹ On ili ona osigurava da se projekt sprovedi u skladu sa dogovorom. Tokom razgovora sa predstavnicima KEEA, naglasili su da se nesposobni ljudi u projektima imenuju kao rukovodioci projekt. Smeštanje nesposobnih ljudi koji nemaju stručno obrazovanje iz oblasti energetike, očito dovodi do lošeg praćenja projekta i posledično utiče na primenu mera EE koje se ne sprovode kako je predviđeno projektom. Problem praćenja se dalje pogoršava zbog nedostatka osoblja sa kojim se suočava KEEA. Zbog nedostatka ljudskih resursa, često se dogodi da završeni projekti nisu u potpunosti verifikovani i detaljno provereni. Nepostojanje nadzora pokreće razne probleme i manipulacije tokom realizacije projekata od strane ekonomskih operatera koji su dobili tender. Prikupljanje rezultata nakon sprovođenja projekata može pomoći u praćenju i proveru primene mera EE. U tu svrhu treba napomenuti platformu za praćenje i verifikaciju projekta (PVP), koju je od 2017. godine omogućio Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), kako bi pomogao KEEA i opštinama da prate implementaciju NAPEE i opštinskih planova za energetske efikasnost.

Kao što je gore spomenuto, nadzor je jedna od najkritičnijih faza u nabavci proizvoda, građevina ili usluga sa visokim energetske performansama. Stoga bi trebalo identifikovati osobe koje su kompetentne i stručno obučene u ovoj oblasti kako bi sprovođenje bilo uspešno i osiguralo maksimalnu korist od primene mera EE.

19. Operativni vodič za javne nabavke

7. Kompanije za energetske usluge (ESCO)

ESCO-i ili kompanije za energetske usluge su one kompanije koje pružaju energetske usluge ili druge mere za poboljšanje energetske efikasnosti za potrošače, u kojem slučaju kompanija snosi deo finansijskog rizika za obavljanje pruženih usluga.

Kosovo je preduzelo pozitivan korak u uspostavljanju pravnog okvira za ugovore o energetske uslugama (ESC). Zakon o energetske efikasnosti jasno definiše minimalne zahteve koji moraju biti sadržani u ugovoru između ESCO kompanije i druge strane. Ovi su zahtevi u potpunosti u skladu sa Direktivom 2012/27 / EU o energetske efikasnosti, Dodatak XIII.²⁰

U drugom planu NAPEE (2016-2018), ESCO-i se spominju samo u uspostavljanju pravnih okvira koji se rade sa Zakonom o energetske efikasnosti, a koji bi podstakli razvoj ESCO-a. Na Kosovu razvoj ovog tržišta ostavlja mnogo željenog. Na osnovu izveštaja EU,²¹ pokazalo se da su nedostatak znanja o ESCO-ima i pripremi administrativnih dokumenata i dokumenata o nabavci za energetske usluge, nedostatak pravnog okvira, nedostatak spremnosti za ulaganje u EE, glavne prepreke u razvoju ESCO-a.

Sledi sažetak problema s razvojem ESCO-a na koje smo naišli tokom našeg istraživanja.

20. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0027&from=EN>
21. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC104394/kjna28405enn.pdf>

7.1. Potencijalni problemi u ugovaranju ESCO-a

Tokom istraživanja uočeni su brojni problemi slične prirode, poput kašnjenja u primeni mera energetske efikasnosti, koje koče primenu kontrasta o energetskim svojstvima (EPC) i nerazvoja ESCO-a. Tačnije, problemi pravne prirode, nedostatak stručnjaka, podela nadležnosti i odgovornosti kao i finansijske.

Kao i u drugim poglavljima, ESCO odeljak opisuje probleme i daje predloge na osnovu podataka ispitnika, ali i analize postojećih zakona, administrativnih uputstava, raznih izveštaja itd.

Iako Zakon o energetskej efikasnosti i Nacionalni akcioni plan za energetskej efikasnost jasno definišu i utvrđuju primenu ESCO-a, na Kosovu još uvek nije sproveden takav projekat. Nesprovođenje takvih projekata dolazi uglavnom kao rezultat postojećeg zakonskog okvira, neusklađenosti zakona, nedostatka AU, nedostatka stručnjaka koji bi dizajnirali i izvršavali ove projekte i nedostatka svesti zaposlenih u javnim institucijama o mogućnostima upotrebe ovih usluga ili ugovora. Treba napomenuti da nema sumnje da je sprovođenje ugovora sa energetskim performansama složeno, jer uključuje niz elemenata kao što su: dizajn, nabavka, izgradnja, rad, održavanje, servis i elementi koncesije. Stoga, iako javne ustanove još nisu sprovele takav ugovor, trebale bi se pripremiti unapred započinjući uklanjanjem postojećih zakonskih i regulatornih prepreka, stvarajući okruženje pogodno za potencijalne ESCO-e i što je najvažnije za naučene lekcije i usvajanje prakse iz zemalja u kojima se ove vrste ugovora već koriste i pokazale su se uspešnima, posebno u zemljama Evropske unije.

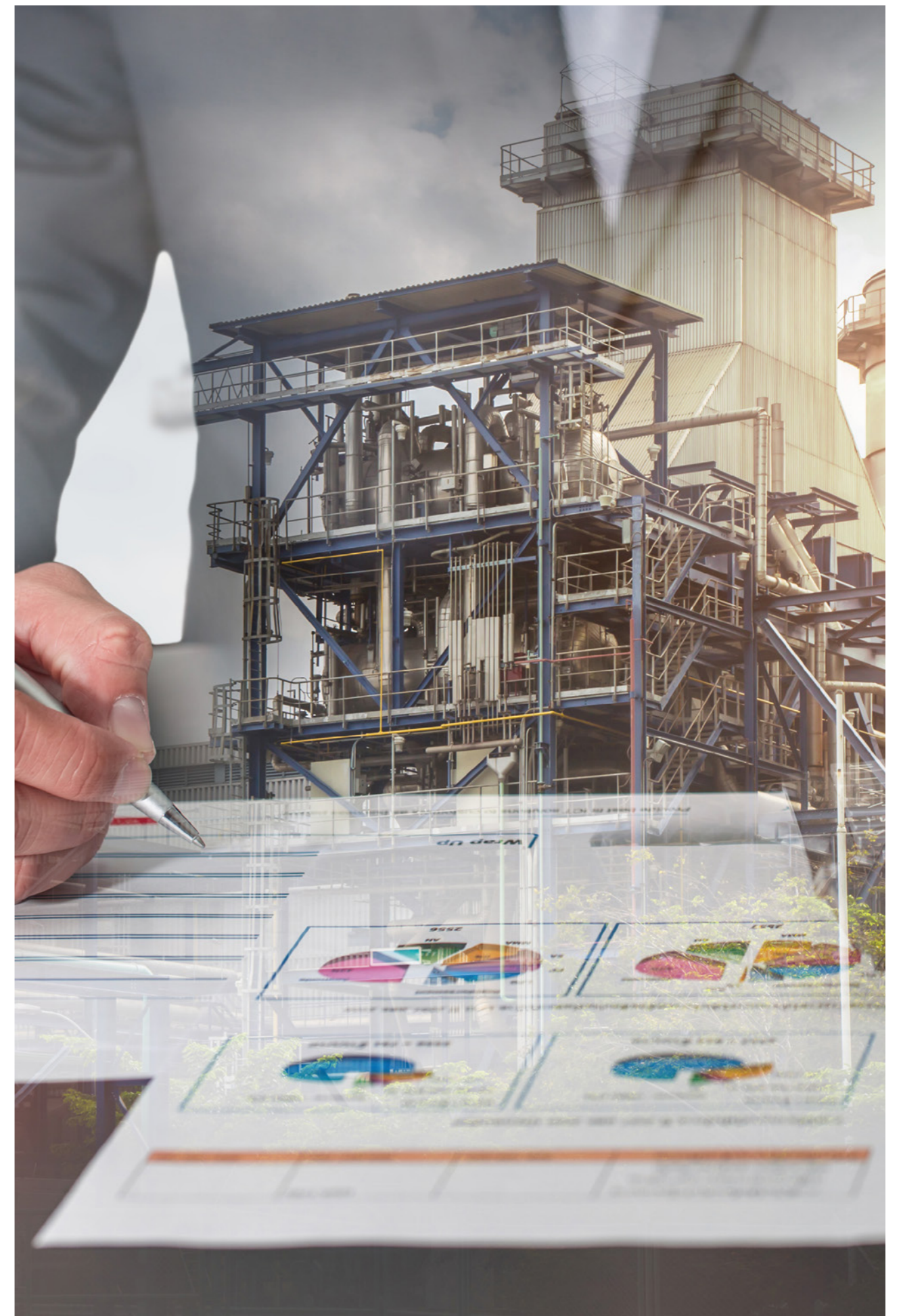
Zakon o javno-privatnom partnerstvu je zakon koji utire put za ugovaranje ESCO-a ili ESC-a, što je ujedno i oblik koji uglavnom koriste zemlje Evropske unije. Pored JPP modela, druge zemlje primenjuju i druge modele za ugovaranje EPC-a, npr. Portugal je uspostavio poseban zakon o ugovaranju EPC-a, gde su postupci predviđeni zakonom.²² Francuska, s druge strane, omogućava ugovaranje EPC-a putem javno-privatnog partnerstva, ali zabranjuje ugovaranje ako se investicija plaća postignutom uštedom.²³ Nadalje, postoje modeli koji koriste koncept "crowdfundinga", gde se finansiranje sastoji od nekoliko javnih ili privatnih subjekata, kao što je: projekt 'Pro-desa' u Grčkoj.²⁴ Međutim, kao model koji se uglavnom koristi i koji se smatra jednim od najprikladnijih na osnovu postojećih zakonskih okvira na Kosovu je onaj putem JPP-a.

Sledeće će opisati važnost primene JPP-a za energetske usluge i izazove sa kojima se ugovorni organi mogu suočiti prilikom ugovaranja ugovora o energetskej efikasnosti putem JPP-a, počevši od pravnog okvira Zakona o javno-privatnom partnerstvu, prepreka za nabavku, budžetiranje, javni dug, model ugovora i administrativnih postupaka.

22. D2.5 Izveštaj o zemlji o preporukama za akciju za razvoj EPC tržišta, „Transparens - povećanje transparentnosti tržišta energetskej usluga“, podržan od EU programa „Intelligent Energy Europe“ „Transparens - povećanje transparentnosti tržišta energetskej usluga“

23. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106625/kjna28602enn.pdf>

24. <https://eurocrowd.org/prodesa/>

7.2. Prednosti primene javno-privatnog partnerstva

Primena javno-privatnog partnerstva za ugovaranje energetske usluge je najefikasniji način da se iskoristi ogroman potencijal koji postoji u javnom sektoru energetske efikasnosti na Kosovu. Prednosti koje dolazi sa prijavom za javno privatno partnerstvo su brojne. U početku država uklanja teret trošenja na kapitalne investicije, gde se odgovornost prebacuje na privatnu stranu. Takođe, javno-privatno partnerstvo ima mnogo prednosti u odnosu na javne nabavke, jer kod prvih država ulaže novac, dok kod drugih ne. Dakle, ušteda budžeta je još jedna stvar koju treba uzeti u obzir, jer se budžet koji je planiran za ulaganje u projekat može koristiti za druge sektore ili projekte. Primena mera energetske efikasnosti može se obaviti po „nultom“ trošku.

Sve investicije se mogu izvršiti plaćanjem energije pod istim troškovima dok kompanija ne povрати ulaganja. U međuvremenu, koristi primene mera EE odmah polaze od smanjenja potražnje za energijom, smanjenja zagađenja, povećane sigurnosti snabdevanja i smanjenog uvoza energije, što zauzvrat snižava cenu energije i mnogih drugih koristi.

Na Kosovu se javno-privatno partnerstvo retko koristi. Primenjuje se na malom nivou jer nema informacija i to je jedan od razloga zašto se ESCO energetske usluge ne sprovode. Stoga treba podsticati upotrebu ovih ugovora.

7.3. Pojednostavljenje i reorganizacija postupaka

Zakon o javno-privatnom partnerstvu ne isključuje javno-privatna partnerstva putem ESCO-a ili EPC-a. To se može analizirati iz člana 2. stav 2. ovog zakona, koji precizira zabrane JPP, kao i iz člana 7. stav 1. istog zakona, koji omogućava javno privatno partnerstvo u obliku koncesije koja pruža javne usluge gde preuzima odgovornost i finansijski rizik, kako tehnički tako i operativni, što se potpuno uklapa sa uslugama koje pruža ESCO. Prepreke se počinju pojavljivati kada ESCO usluge uključuju izgradnju kapaciteta za proizvodnju električne energije, npr. solarni paneli. Iako član 2., paragraf 1.2 ZJN, isključuje izgradnju novih proizvodnih kapaciteta, s druge strane, stav 2.5 dozvoljava njihovu izgradnju pozivanjem na Zakon o energetske regulatoru (ZER). Prema Zakonu br. 03/L-185 o energetske regulatoru, član 44, tenderska procedura za izgradnju novih energetske kapaciteta, važi kada je ispunjen barem jedan od dva uslova. Prva, kada je sigurnost snabdevanja ugrožena, dok je druga, za postizanje energetske ciljeva iz obnovljivih izvora, efikasnosti i životne sredine.

Uzimajući u obzir da Kosovo ima ciljeve koje treba postići u pogledu obnovljivih izvora i efikasnosti, ovaj član ne predstavlja problem, stvarajući tako neophodnu početnu regulatornu infrastrukturu za sprovođenje EPC-a putem JPP-a. Kako bi se pojednostavila i izbegla bilo kakva zabuna, bilo od predstavnika relevantnih javnih ili privatnih institucija, u slučaju bilo kog ugovora s JPP-om i ESCO-om, koji uključuje instalaciju novih proizvodnih kapaciteta, PPPL i LER direktno određuju dozvolu izgradnje novih energetske kapaciteta u projektima koji se zasnivaju na primeni EE mera.

7.4.

Model ugovora

Da bi se razvilo i ojačalo tržište energetske usluga ili ESCO-a potrebno je izraditi model ugovora ili šablone za ugovaranje EPC-a. Tokom intervjua²⁵, spomenuto je da KEEA još nije izradila model ugovora za EPC. Zakon o energetske efikasnosti, član 15. stav 2., detaljno precizira minimalne zahteve koje ugovor mora sadržati prilikom ugovaranja ESCO-a ili EPC-a. Stoga se preporučuje da Ministarstvo ekonomije i zaštite životne sredine (nekada Ministarstvo ekonomskog razvoja), zajedno sa ostalim relevantnim zainteresovanim stranama, posebno sa KEEA, usvoji specifični obrazac EPC ugovora kao podzakonske akte, na osnovu prethodnog člana. Jednom kada su modeli ugovora odobreni, i javni i privatni akteri moraju se pridržavati i koristiti ih prilikom sprovođenja ESCO projekata. Takođe, član 15. ZEE-a, stav 3.1 predviđa objavljivanje najboljih praksi, smernica i modela ugovora za EPC. Iako još nije sproveden nijedan ESCO projekt, KEEA nije preduzeo nijednu inicijativu za promociju ESCO-a, čak ni davanjem smernica ili publikacija o najboljim praksama za ugovaranje ESCO-a. U kontekstu najboljih praksi, tokom pripreme modela ugovora preporučuje se stvaranje pogona za plaćanje PDV-a od kompanija za energetske usluge. Ove kompanije u principu pružaju usluge, dok se ugradnja opreme koja je izvedena na kraju ugovora vraća naručiocu. ESCO je dužan platiti PDV na njihove proizvode u vreme sprovođenja projekta, tj. Na početku perioda sprovođenja mera EE. A to može uzrokovati finansijske poteškoće, jer će osim ulaganja u energetske efikasnost, ESCO-i morati finansirati i PDV, povećavajući početno kapitalno ulaganje za ESCO-e. Ovo može izgubiti atraktivnost ulaganja! Budući da ESCO pruža usluge i periodično izdaje račune javnom partneru tokom perioda trajanja ugovora, tada se preporučuje da se PDV plaća svakom od ovih izdatih faktura.

Ulogu ESCO-a može preuzeti i dobavljač energije, npr. KESCO. KESCO ne bi trebao biti samo dobavljač energije već i dobavljač ili pružalac energetske usluge, uključujući ESCO uslugu - kao i promenu statusa iz kompanije za snabdevanje energijom u kompaniju za snabdevanje energetske uslugama.

25. KEEA, (maj, 2020), intervju sprovedla Balkan Green Foundation

7.8. Javni dug

Javni dug je jedna od glavnih prepreka koja kompanijama otežava ugovaranje energetske usluge. Jednom kada javni organ potpiše ugovor za sprovođenje projekta, ovaj ugovor podleže odredbama Zakona o upravljanju javnim finansijama i Zakona o javnom dugu. Ovde se pojavljuje problem, jer će se ukupne isplate koje će javni organ izvršiti ESCO-u računati kao jedinstveni ukupni dug. Ne uzima u obzir činjenicu da su te iste isplate deo kategorije operativnih troškova, koji uključuju delove kao što su električna energija, voda itd. Vrednost ove uplate koja je realizovana ima jednaku vrednost i pre i nakon ulaganja, tek nakon ulaganja, ostvarena ušteda energije u novčanoj vrednosti ide na račun kompanije za povraćaj ulaganja. Način definisanja javnog duga u slučajevima kada se ugovaraju kompanije za energetske usluge treba promeniti.

Zakon o energetskej efikasnosti stvara prepreke u ugovaranju kompanija za energetske usluge. Ovim zakonom trebalo bi se jasno definisati da se ugovori o energetskej efikasnosti ne bi trebali smatrati javnim dugom i da bi trebali biti usklađeni sa gore spomenutim zakonima i Zakonom o javnim nabavkama. Prema članu 37²⁹, stav 7, ugovori o energetskej uslugama su ugovori koji se ne smatraju javnim dugom. Ovi sporazumi su definisani u EEL, kao sporazum između ugovornog tela i Kosovskog fonda za energetskej efikasnost. Prema tome, svi ugovori o energetskej učinku ili kompanije koje pružaju ove usluge izuzete su iz ovog člana. Ugovorni organi tako postaju obavezujuće strane podložne odredbama Zakona o upravljanju javnim finansijama. Predloženo je da se ugovori o energetskej učinku, poput sporazuma o energetskej uslugama prema članu 37, ne smatraju javnim dugom. Ova promena može se smatrati jednim od najvećih podsticaja za jačanje ugovora o energetskej efikasnosti i jačanje sektora energetskej efikasnosti u javnom sektoru. To je zato što javne ustanove ne bi oklevale primeniti mere energetskej efikasnosti, a da se ne osećaju obaveznim zbog javnih dugova.

29. Zakon o energetskej efikasnosti, ugovori o energetskej uslugama

8. Preporuke za izbegavanje prepreka, strategija sprovođenja

Prethodna poglavlja detaljno su navela niz problema koji proizlaze iz pravne i regulatorne prirode, nedostatka podele nadležnosti, nedostatka stručnog osoblja, nedostatka finansija, nedostatka odgovornosti za rad itd. Oni koče neiskorišćavanje ogromne koristi koje primena mera energetske efikasnosti i ugovaranje inovativnih usluga poput sprovođenja ugovaranja efikasnih proizvoda ili kompanija koje pružaju energetske usluge putem ugovora o energetskej efikasnosti mogu doneti.

U cilju izbegavanja navedenih problema, predlaže se i preporučuje uspostavljanje i spajanje postojećih institucija (kancelarija) u dve osnovne. Jedna bi se bavila isključivo izradom, praćenjem i kontrolom sprovođenja postojećih zakona u oblasti energetike (u daljem tekstu: Životna sredina i energetski subjekt - ŽSES), dok bi druga institucija imala karakter izvršavanja, savetovanja i sprovođenja EE mera, poštujući zakone koje je izradila prva Institucija (u daljnjem tekstu: Kancelarija za energetskej efikasnost - KEE).

8.1. Restrukturisanje kancelarija i njihove odgovornosti

Smatra se da će se realizacija i primena predloga za uklanjanje spomenutih prepreka postići putem:

1. Jasne podele odgovornosti i nadležnosti novih kancelarija za koje se predlaže da se uspostave kao rezultat istraživanja, i
2. Izmene i dopune Zakona o javnim nabavkama i delimične izmene ZEE-a, ZJN-a i Zakona o energetskej regulatoru - tako da ne nameću prepreke primeni mera energetske efikasnosti.

Nadležnosti i zadaci postojećih institucija često se međusobno preklapaju ili sukobljavaju, mešajući se u međusobne nadležnosti, kao i stvarajući iste, suvišne i nepotrebne „paralelne aktivnosti“ ili zabunu u vezi sa odgovornošću institucija.

Stoga se predlaže restrukturisanje postojećih institucija kao što su: Odeljenje za energetiku, Energetska inspekcija, KAEE i KFEE uspostavljanjem dveju institucija sa delimičnim objedinjavanjem postojećih i jasnom podelom zadataka i nadležnosti na pravnoj osnovi. Jedna ima zakonodavni, a druga izvršni karakter.

Jedna institucija će predložiti, izraditi zakone, nadgledati i osigurati sprovođenje ovih zakona, koji su sveobuhvatni i sprovode ih svi javni organi i privatni sektor, uključujući pružaoce energetskej usluga.

Da bi se ove aktivnosti obavljale bez prepreka, predlaže se povećanje broja stručnog osoblja, uključujući arhitekate, inženjere i energetske revizore.

Smatra se da bi ova institucija kao poseban energetskej sektor trebala biti postavljena pod okrilje visoke institucije koja se bavi ne samo energetskej pitanjima, već u svom sastavu ima i sektore koji se odnose na zaštitu životne sredine, kao što su ..: zaštita voda, odlaganje otpadnih voda, upravljanje otpadom, sanacija zagađenih lokacija, zaštita od buke i drugi sektori važni za zaštitu životne sredine. U daljnjem tekstu: subjekat za životnu sredinu i energiju (SŽSE).

Dok je druga institucija nezavisna, centralna i bavi se samo javnim zgradama (centralni i lokalni nivo) i ima izvršni karakter koji podleže postojećim zakonima koje izrađuje subjekti koji donosi zakone, tj. subjekat za životnu sredinu i energiju (SŽSE). U nastavku ćemo ovu instituciju nazvati Kancelarija za energetskej efikasnost (KEE).

Sledeća slika grafički predstavlja strukturu EME-a, dok su na slici 2 dužnosti i mogućnosti oba:

Slika 1 – Struktura subjekta za životnu sredinu u energiju (SŽSE)

Slika 2 - Dužnosti i odgovornosti SŽSE energetskega sektora i Kancelarije za energetska efikasnost (KEE)

8.1.1.

Dužnosti i odgovornosti Sektora za potrošnju energetske efikasnosti u okviru SŽSE-a

Što se tiče energetskega sektora, prema trenutnim opisima dužnosti i odgovornosti postojećih institucija (u njihovim zakonima i veb stranicama), istraživanjima iz intervjua i iskustvima ispitanika, ovaj bi sektor trebao imati kombinaciju zadataka i odgovornosti KAEE i Odeljenja za energetiku. Ovaj bi subjekta trebao biti odgovoran i za javni i za privatni sektor i trebao bi uključivati dužnosti i odgovornosti Odeljenja za energetiku i Inspektorata i neke odgovornosti KAEE (tj. Zakonodavne odgovornosti KAEE, npr. Sektor za planiranje) i sektor za promociju i razvoj projekata), i imati sledeće ciljeve i aktivnosti.

CILJEVI

1. Razvoj politike
2. Sponzorisanje, izrada i dopunjavanje zakona i administrativnih uputstva.
3. Nadgledanje i kontrola sprovođenja zakona.
4. Zahtevanje od nadležnog ministarstva da izdvoji dovoljno finansijskih sredstava za angažovanje stručnog osoblja u ove dve nove institucije i u opštinama (energetski koordinatori).
5. Organizovanje i kontrolisanje obuke gore navedenog osoblja.
6. Zahtevanje od opština da opštinski energetski menadžeri ne obavljaju druge aktivnosti.
7. Pozicija energetskega menadžera ne bi trebala biti pozicija koja zavisi od dnevne politike, već profesionalna i stalna.
8. Pomaganje opštinama u izradi akcionog plana opština, a oni bi trebali biti što precizniji i realniji, pružajući dovoljno podataka za osnovanu analizu na polju energetske efikasnosti - ne trebaju biti obimni.
9. Biti prva kancelarija za kontakt sa međunarodnim finansijskim donatorima.
10. Nadgledanje koordinacije između međunarodnih donatora i relevantnih kosovskih institucija i delegirati donacije institucijama odgovornim za primenu EE mera.

11. Obezbeđivanje sredstva za finansijska sredstva za sprovođenje mera i ta sredstva treba da budu uključena u posebne članove Zakona o energetici. Na primer, svaki potrošač električne energije platio bi 3-4% iznosa računa za energiju ovom fondu, koji bi se zatim koristio kao izvor finansiranja za subvencionisanje mera energetske efikasnosti za javni i privatni sektor.

12. Promovisanje ekološki prihvatljive sisteme grejanja (grejanje na OIE).

13. Posvećenost i osiguravanje da se poveća udeo opreme koja koristi OIE u snabdevanju električnom energijom na Kosovu.

14. Promovisati i podržavanje obnovu ili zamenu starih zgrada sa visokom potrošnjom energije.

15. Proveravanje građevinske dokumentacije (odeljak o energiji) i davanje odobrenja za izgradnju na osnovu dostavljene specifikacije.

16. Saglasnost treba da bude sastavni deo građevinske dozvole.

17. Osiguravanje da javne zgrade postignu viši energetska standard.

18. Prilagođavanje zakonodavstva za primenu ESCO-a.

19. Izrada ESCO modela ugovora (EPC i ESC).

20. Promovisanje elektromobilnost, npr. za vlasnike zgrada koje se napajaju električnom energijom iz fotonaponskih ćelija.

21. Uticanje na kreatore politike na zabranu saobraćaja dizel automobila u bliskoj budućnosti.

AKTIVNOSTI - MERE:

1. Pružanje podrške vlasnicima zgrada (kuća) u zamenu fosilnih sistema grejanja obnovljivim sistemima grejanja.

2. Razvoj prostornog i vremenskog planiranja snabdevanja energijom u obliku republičkog energetskeg plana. Na primer, Stvaranje nacionalne strategije za snabdevanje energijom, npr. za period do 2050. Ova strategija bi uključivala scenarije sa različitim ciljevima snabdevanja, npr. povećanje efikasnosti, česta primena OIE (traženje pogodnih područja za primenu i ugradnju OIE opreme), postupno uklanjanje iz snabdevanja fosilnim gorivom (ugalj) itd.

3. Svi projekti novi izgradnje i obnove na centralnom i lokalnom nivou sprovode smernice u vezi sa povećanim zahtevima energetske efikasnosti. Pregled, kontrola svih novih projekata izgradnje i obnove u javnom i privatnom sektoru, i dokumentacije (obrazac) koju je izdala ova institucija kao deo građevinske dozvole.

4. Dokumentacija - izrada obrasca u kojem su date i dokazane sve mere predviđene za nove građevine i energetske obnove koje poštuju kriterijume Administrativnih uputstava važećih zakona. Na primer, ovaj obrazac dokazuje da je nova ili renovirana zgrada u skladu sa normama i kriterijumima MŽSPP-ove Uredbe br. 04 / 18j za minimalne zahteve energetske efikasnosti zgrada / U vrednosti (W / m2K) prema tabelama 1 i 2. Ako se nakon kontrole obrasca od strane Nove institucije (EME) dokaže da zgrada ispunjava kriterijume, tada se izdaje obrazac za popunjavanje dokumentacije o građevinskoj dozvoli.

5. Sprovođenje različitih promotivnih kampanja (mera) za podizanje svesti javnosti o uštedi energije.

6. Obezbeđivanje informacija o kosovskoj ekološkoj i energetskej politici.

7. Informisanje i senzibilizacija građana o prednostima efikasnih mera.

8. Izrada energetske statistike u saradnji sa KEE i nadgledanje postizanja ekoloških ciljeva i podnošenje izveštaja Sekretarijatu Energetske zajednice.

9. Uticanje na kreatore politike da izuzmu opremu visoke efikasnosti od carina ili PDV-a.

10. Posedovanje zakonskih ovlašćenja za zaustavljanje prijave, prometa i primene neefikasne opreme (automobili, kućni aparati, rasveta, elektronika, itd.).

11. Utvrđivanje regulatornih i neregulatornih prepreka koje ometaju ugovaranje ESCO-a.

8.1.2.

Kancelarija za Energetsku Efikasnost (KEE)

Druga institucija, Kancelarija za energetsku efikasnost (KEE), bi trebala biti nezavisna od SŽSE i nije neophodno da bude u istom ministarstvu, ali može biti i u istom. Pružaće stručnu, savetodavnu i tehničku podršku samo javnoj upravi i sprovođiti obaveze i odgovornosti koje proizilaze iz Zakona o energetskoj efikasnosti, Zakona o energetskim svojstvima u zgradama, Zakona o energetici i Zakona o toplotnoj energiji i koje će biti pod nadzorom gore navedene institucije.

Dužnosti i odgovornosti ove institucije trebale bi biti sledeće:

1. Uključuje dužnosti i odgovornosti KFEE-a i neke (izvršne) odgovornosti KAEE-e, u sprovođenje EE mera.
2. Centralno izvršno telo, savetnik, telo za praćenje i izveštavanje o EE merama.
3. Upravljanje javnim zgradama u oblasti energetike.
4. Izrada kratkoročne i dugoročne strategije za primenu EE mera, kao što su obnova zgrada, kupovina efikasne opreme (rasveta) itd.
5. Sve institucije (centralne i lokalne) pre primene EE mera (snabdevanje efikasnim materijalima, uslugama ili izgradnja ili obnova zgrada) trebale bi se unapred konsultovati sa KEE i dužne su sprovesti mere koje je predložio KEE ili ih kupiti putem KEE-a.
6. Sastavljanje inventara sa visoko efikasnom opremom.
7. Sastavljanje profesionalnih tehničkih specifikacija za nabavku u skladu sa kriterijumima i normama koji proizilaze iz Administrativnih uputstava Zakona o energetskoj efikasnosti, Zakona o energetskim svojstvima zgrada, Zakona o energiji, itd., i obezbeđivanje opreme iz inventara efikasne opreme.
8. Učešće sastavljača tehničke specifikacije u komisiji za nabavku.
9. Stručni nadzor i praćenje tokom izvršenja EE mera, kao što su obnova javnih zgrada, kupovina efikasne opreme, pružanje konsultantskih usluga.
10. Kontrola ekonomskih operatera da ne odstupaju od tehničkih specifikacija tokom sprovođenja projekta (na osnovu Platforme za praćenje i verifikaciju projekata - Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) projekat).
11. Obavezna ugradnja brojila toplotne energije u nove zgrade.

12. Prikupljanje rezultata nakon završetka projekata i provera i kontrola uspeha sprovođenja mera energetske efikasnosti.

13. Stvaranje i održavanje baze podataka za sve zgrade javne uprave (centralne i lokalne) koja sadrži potrošnju električne energije, grejanja i vode i površinu zgrada. Upravljanje ovom bazom trebalo bi da se vrši u saradnji sa svim ministarstvima i opštinama.

14. Intenzivna saradnja sa opštinskim energetskim koordinatorima. Obavezanje istih da kontinuirano upravljaju i ažuriraju (po mogućnosti mesečno) statističke podatke o potrošnji energije u opštinama na zajedničkoj platformi sa KEE-om (npr. GIZ ENMASOFT softver). Ovaj program upravlja energijom i obračunava troškove u zgradama.

15. Sastavljanje inventara efikasne opreme (kućni aparati, rasveta, elektronika, mašine itd.) kojom bi kancelarije javne uprave trebali biti isključivo opremljeni (centralni i lokalni nivo).

16. Svaki proizvod mora imati oznaku energetske efikasnosti, a uvoz neefikasnih proizvoda i neobebeženih proizvoda mora biti zabranjen.

17. Snabdevanje centralne i lokalne uprave samo opremom iz ovog inventara opreme.

18. Održavanje i kontinuirano ažuriranje veb stranica institucija sa informacijama o primenjenim EE merama i planiranim projektima.

19. Posedovanje dovoljnog stručnog osoblja (arhitekta, inženjeri, tehničari, energetski revizori, itd.).

20. Pružanje energetskih usluga (ESCO) i angažovanje privatnih ESCO-a radi postizanja ciljeva.

9. Rezime

Korišćenje velikog potencijala uštede energije, posebno u građevinskom sektoru, trebalo bi da bude glavni prioritet javnih vlasti koje bi trebale biti fleksibilne i inovativne kada je reč o rešavanju izazova u energetsom sektoru na Kosovu. Tokom istraživanja uočeno je da Kosovo stagnira u korišćenju ovog potencijala usled različitih razloga kao što su: neusklađenost zakona, nejasnoća u raspodeli nadležnosti između javnih institucija, nedostatak stručnjaka i nedostatak finansijskih sredstava, i shodno tome postoji nedostatak kupovine opreme, zgrada, usluga visokih energetske performansi i nedostatak ugovora za kompanije za energetske usluge (ESCO).

Ovo istraživanje - kako bi se postigli ciljevi na polju energetske efikasnosti - preporučuje da se prvo izvrši promena ili dopuna postojećeg zakonskog okvira (PPL, EEL, PPPL, LEPB, itd.) i prati njegova primena i praćenje. To se postiže preciznom podelom zadataka i nadležnosti institucija stvaranjem dve osnovne energetske institucije, pri čemu će jedna imati zakonodavni karakter koji čini izradu, sastavljanje i kontrolu sprovođenja zakona, dok druga ima sprovedbeni karakter koji izvršava EE mere pozivanjem na zakone koje je izradila zakonodavna institucija. Te bi institucije trebale imati stručno osoblje i finansirati ih nadležno ministarstvo.

Stoga bi javne vlasti trebale učiniti sve da uklone postojeće prepreke za primenu mera energetske efikasnosti i da ojačaju i umnože njihovu upotrebu, tako da se sektor energetske efikasnosti jednom zauvek razvija i stabilizuje kako bi doneo prosperitet i ekološke, ekonomske i socijalne koristi u zemlji.

10. Literatura

1. Zakon br. 03 / L-048 O UPRAVLJANJU JAVNIM FINANSIJAMA I ODGOVORNOSTIMA. (2008). <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2524>
2. Zakon br. 04 / L-042 O JAVNIM NABAVKAMA U REPUBLICI KOSOVO (2011). <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2772>
3. Zakon br. 04 / L-045 ZA PRIVATNA JAVNA PARTNERSTVA. (2011). <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2784>
4. Zakon br. 05 / L-101 O ENERGETSKOJ EFIKASNOSTI U ZGRADAMA. (2016). <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=13176>
5. Zakon br. 06 / L-079 O ENERGETSKOJ EFIKASNOSTI. (2018). <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18216>
6. Zakon br. 03 / L – 175 ZAKON O JAVNIM DUGOVIMA. (2010). <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2663>
7. Zakon br. 05 / L-084 O ENERGETSKOM REGULATORU
8. Regulatorna kancelarija za energiju, RKE (maj, 2020). Intervju Balkan Green Foundation.
9. Kosovska agencija za energetske efikasnost, KAEE (maj, 2020). Intervju Balkan Green Foundation.
10. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit , GIZ (maj, 2020). Intervju Balkan Green Foundation.
11. Kosovski fond za energetske efikasnost, KFEE (jun, 2020). Intervju Balkan Green Foundation.
12. Ministarstvo ekonomskog razvoja, MER (jun, 2020). Intervju Balkan Green Foundation.
13. Ilaz Duli (jun, 2020). Intervju Balkan Green Foundation.
14. DIREKTIVA 2012/27 / EU EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 25. oktobra 2012. o energetske efikasnosti, izmeni Direktiva 2009/125 / EZ i 2010/30 / EU i ukidanju Direktiva 2004/8 / EZ i 2006/32 / EZ. (2012). Službeni list Evropske unije.
15. Panev, S., Bertoldi, P., Boza-Kiss, B., Palermo, V., Izveštaj o razvoju tržišta ESCO u zemljama proširenja EU i susednim zemljama, EUR 28405 EN, Kancelarija za publikacije Evropske unije, Luksemburg, 2018, 978-92-79-64960-8, doi: 10.2760 / 36626, JRC104394.

16. ZAJEDNIČKI ISTRAŽIVAČKI CENTAR, E3P - Evropska platforma za energetske efikasnosti. Ugovaranje energetske performansi. <https://e3p.jrc.ec.europa.eu/articles/energy-performance-contracting>
17. SEKRETARIJAT ENERGETSKE ZAJEDNICE. (2019). Godišnji izveštaj o sprovođenju.
18. SEKRETARIJAT ENERGETSKE ZAJEDNICE. Nedostaci i preporuke za ESCO na Kosovu.
19. FINANSIRANJE ENERGETSKE EFIKASNOSTI NA KOSOVU - KORISTI I BARIJERE - INDEP
20. Nacionalni akcioni plan za obnovljive izvore energije (Obnovljivi izvori) (NAPOIE) _2011-2020
21. PROGRAM EKONOMSKIH REFORMI 2019-2021
22. Nacrt-Administrativnog uputstva-MER Nr.-XX2019-za zahteve za energetske efikasnosti
23. Nacrt administrativnog uputstva (MER) br. XX / 2019 o zahtevima za energetske efikasnosti za kupovinu proizvoda, usluga i zgrada od institucija na centralnom nivou
24. Izveštaj revizora - projekat efikasnosti
25. Dugoročni energetske bilans Republike Kosovo 2015-2024 Albanski (MER)
26. Okvir za upravljanje životnom sredinom za Kosovski projekat energetske efikasnosti i obnovljive energije (MER)
27. Nacionalni program za sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (NPSSSP), (2016, mart), Republika Kosovo. http://mei-ks.net/repository/docs/3_pkzmsa_miratuar_nga_kuvendi_final_eng_.pdf

**balkan
green
foundation**

**german
cooperation**
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Implemented by

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH